

ოძარ გვეტაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პოეტური რუსთველიანა - II

ქართული პოეზიის ერთ-ერთი მთავარი თემა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის მნიშვნელობის გააზრება, რუსთაველის, როგორც ქართული პოეტური კულტურის უკვდავ გენიად წარმოჩენა, პოემის გმირთა თანამედროვეობის გადასახედიდან ახლებურად შეფასებაა. რუსთაველის სამყაროსთან შეხება იმთავითვე გულისხმობს ეროვნული კულტურის რაობის განსაზღვრას, მის მსოფლიო ლიტერატურის კონტექსტში განხილვა-შედარებას. საუკუნეების განმავლობაში ქართული მწერლობა უკვდავ ქმნილებას და მის ავტორს შთაგონების წყაროდ მიიჩნევდა და არაერთი პოემა, ლექსი, სტრიქონი მიუძღვნეს ქართველმა მწერლებმა რუსთაველის ფენომენს. საყურადღებოა ვეფხისტყაოსნის ნაციონალური ნარატივიც, რომელიც ეპოქებისდა მიხედვით ვითარდებოდა და ახალ შინაარსს იძენდა (2). ამასთან ერთად, ისიც უნდა ითქვას, რომ უცხოელმა პოეტებმა, მეცნიერებმა უდიდესი წვლილი შეიტანეს „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის, კომენტირებისა და მისი ფართო მკითხველისათვის გაცნობის საქმეში.

საინტერესოდ მიგვაჩნია, თუ რა კუთხით, რა რაკურსით, რა მნიშვნელობით აქვს გააზრებული თანამედროვე ქართულ პოეზიას რუსთველისეული მრავალმხრივი თემატიკა, მისი პერსონაჟები, პოემის იდეურ-ესთეტიკური და ჰუმანისტური თვალთახედვა.

აღორძინების ხანაში (XVI - XVIII ს.ს.) თითქმის ყველა ის საკითხია განხილული რუსთაველისადმი მიძღვნილ ლექსებში თუ პოემებში, რაც დღევანდელ რუსთველოლოგიას საშუარო საქმედ მიიჩნია - იქნება ეს ავტორის საკითხი, პოემის დაბოლოების თემა, მხატვრული ფანტაზიის თავისებურება, ენისადმი დამოკიდებულება, შემოქმედებითი თავისუფლების ნება, თუ სხვა და სხვა. ეს ვითარება დღესაც აქტუალურია და პოეტური რუსთველიანა დღესაც საინტერესო და ანგარიშგასაწევ შეხედულებებს გვთავაზობს.

დავიწყოთ ავტორის საკითხით. მეცნიერებაში რუსთაველის ბიოგრაფიის შესახებ არა ერთი მოსაზრება არსებობს. ქართვე-

ლი პოეტებისათვის რუსთაველის საფლავის ადგილმდებარეობა არ არის რეალური, რადგან გენიას, არა აქვს ერთი კონკრეტული ადგილი, ჩვეულებრივ მოკვდავთათვის მიჩენილი საფლავი. გავიხსენოთ იოსებ ნონეშვილი - „ნუ ეძებთ რუსთაველის საფლავს“.

“ზღვებზე მისი სული ელავს, თეთრად მოელვარე აფრად, თუ მისი უკვდავების გჯერათ, ნუ ეძებს რუსთაველის საფლავს.

...ის ჩვენი პალმის რტოც არის და ჩვენი დიდების დაფნაც

არ არის რუსთაველი მკვდარი, ნუ ეძებთ რუსთაველის საფლავს“ (1, 100 -101).

საპირისპიროა ნაზი კილასონიას ლექსის რეფრენი. პოეტურ აღსარებაში გამხელილია ქართველი კაცის ოცნება - პოეტის ნეშტი დაუბრუნდეს საქართველოს:

“მე ნესტანის სტრიქონები მატირებს,

მე თამარის მელანდება თმები,

მე მომძახის თინათინის მანდილი

დამიბრუნეთ რუსთაველის ძვლები.

...შვიდასი წლის მოლოდინი მახელებს,

ვეძებდი და არ დავდლილვარ ძებნით,

ვიპოვე და... არ აღმომხდეს ძახილი?

დამიბრუნეთ რუსთაველის ძვლები“(1, 123).

რუსთაველის საქართველოდან გადახვეწისა თუ განდევნის თემა პოეზიაში არ ახალია, ძველია, თუმცა მიხეილ ქვლივიძე ამ თემას უფრო ამძაფრებს:

“მაშ, შენ ამბობ, რომ არ ჰყოლია მტერი რუსთაველს,

არ გაგქცევია სამშობლოდან სულთამხუთავეს

და რომ მარტოდენ უიმედო ტრფობის ბრალია

თუ ამ ქართველმა უცხოეთში სული დალია“ (1,106).

პოეტურ რუსთაველიანაში ხაზია გასმული რუსთაველის სავარაუდო დევნილობაზე, მის მოგზაურობაზე, სამშობლოდან იძულებით გადახვეწაზე. რუსთაველოგიისთვის ჯერ კიდევ გამოცანაა, თუ რატომ გაემგზავრა პოეტი საქართველოდან (გავიხსენოთ თამარიანის პოეტიზმოგზაური). თანამედროვე პოეტურ სტრიქონებში ემოციურადაა გაცხადებული, თუ რას შეიძლება გამოეწვია რუსთაველის სამშობლოდან დაშორება:

“ვის შორდები, ვინ გაცილებს,

ან რა მოგაქვს, ან რას ტოვებ,
 გამწარებულ სიყმაწვილეს
 თუ თმებს თეთრად დანათოვებს?
 მეცხრე ცაზე ისახები
 და მამულის ქარი გარწევს,
 მესხეთისკენ ნისლს გაჰყვები,
 თუ არწივებს დრიალზე“ (1,104).

კიდევ უფრო ტრაგიკული განცდითაა შეფერილი მ. ქვლი-
 ვიძის შემდეგი სტრიქონები:

“რამ წაიყვანა უცხოეთის? ვინ აუბნია გზა-კვალი?
 ისეთი მტერი ვინ ჰყავდა უღმობელი და მზაკვარი,
 რომ კაცი ცამდე მართალი ღვთისა და ერის წინაშე
 გადაადგეს და დაკარგეს შორეულ პალესტინაში“ (1, 108).
 რუსთაველის საფლავის სავარაუდო ადგილმდებარეობის შე-
 სახებ პოეზიას ეს პასუხი აქვს:

“აკვნესებ შენც სიმღერას გედის
 და სიკვდილის იალქანებს გაშლი,
 კუბოს ნაცვლად ჩაგასვენებს ბედი
 შენი წიგნის მარადიულ ყდაში“ (1, 127).

ქართულ პოეზიაში რუსთაველის პოემის სუჟეტის შესახებაც არის საუბარი. კითხვა - რისთვის დასჭირდა რუსთაველის პოემის სიუჟეტის გაუცხოება, სპარსულ ამბად გამოცხადება, უცხო ქვეყნებში პერსონაჟთა სამოქმედო არეალის გადატანა - რუსთაველოლოგიაში ჯერ კიდევ სადაოა. ამ კითხვას უტრიალებს ეს სტრიქონებიც:

“იყო არაბეთს... ო, ღმერთო,
 რისთვის დასჭირდა ქარაგმა?
 ვეფხვივით აულაგმავი
 ნეტავ, რა ძალამ ალაგმა
 და საქართველოს მაგიერ
 ისეთი რა შეეფეთა?
 რამ ათქმევინა ქართველ კაცს
 ინდოეთს შვიდთა მეფეთა“ (1,108).

რა თქმა უნდა, პოეზიას ვერ მოგთხოვთ რთული ფილო-
 ლოგიური საკითხების გადაჭრას, ფაქტები მოტანას, ერთმანეთ-
 თან შეადარებას, დასკვნების გაკეთებას და ა.შ. მაგრამ, რო-
 გორც ვხედავთ, საწუხარი და საფიქრალი, საერთოა, როგორც
 მეცნიერთათვის, ასევე პოეტთათვის.

რუსთაველის სახე, როგორც ვარაუდობენ, ქვაბისხევის მონასტრის კედელზეა დახატული. პოეტი ნომადი ბართაია სწორედ ამ ფაქტს შთაუგონებია, როცა წერს:

“ქვაბისხევს უნდა ვეწვიო, აი, სოფელიც ამა ჰქვია,
აქ ხომ შოთა რუსთაველის ყმაწვილობის სურათია,
თურმე წარწერა კარგად ჩანს, ამოკითხვა არ არის ძნელი
თურმე გარკვევით აწერია ფრესკაზე - შოთა რუსთაველი“
(1,148 -149).

ანა კალანდაძის ლექსშიც ქვაბისხევი, აქ რუსთაველის ფრესკის სამყოფელია:

“ლომისმით მოჰქუხს ალმასის წყალი
ხევში გუგუნებს,
რუსთაველს ბატის ფრთა უჭირავს ხელში,
ცარგვალს უყურებს“ (1, 114) .

“ვეფხისტყაოსნის“ მთავარი გმირის, პერსონაჟთა პროტოტიპების შესახებ რუსთაველოლოგიაში სხვადასხვა შეხედულებაა გამოთქმული. ერთი კი აშკარაა - პოემა მიძღვნილია თამარისადმი და რუსთაველის გრძნობა სათაყვანო ქალი-მეფისადმი ასეა გამოხატული ა. გეწაძის ამ პოეტურ სტრიქონებში:

“პოეტი სულით ღმერთის მგვანია,
ამაოების გადამბუგველი,
თამარი ნესტან-დარეჯანია,
ტარიელი კი თვითონ რუსთაველი“ (1,96).

რუსთაველის პოემის გმირების ქრესტომათიული დახასიათებანი ერთგვარ შაბლონად იქცა, სასკოლო სახელმძღვანელოებიდან მოყოლებული. თანამედროვე პოეტთა შემოქმედებაში არის მცდელობა არსებულ შაბლონთაგან განსხვავებული რაკურსით წარმოაჩინონ პოემის გმირები, ამოიკითხონ მათი შესაძლო განზრახვანი და განწყობილებანი. ეს კარგადაა გაცხადებული პერსონაჟთა ახალ პოეტურ წერილებში, ლირიკულ მონოლოგებში, ემოციურ შეფასება-მიმართვებში.

უნდა ითქვას, რომ ამ კუთხით, აშკარაა ამაღლებული იდეალების დეჰუმანიზაცია, დღევანდელი გადასახედიდან მე -12 საუკუნის პოლიტიკურად, ეკონომიურად და კულტურულად ძლიერ საქართველოში არსებული რაინდული სულისკვეთების დამცრობა-დაკნინების პროცესი. ნესტანის გამოხსნა ქაჯეთის ციხიდან ბოროტებაზე სიკეთის გამარჯვებაა, სიბნელეზე სინათლის ზეობის ზემოა. მაგრამ დღეს, ერთი ლექსის ლირიკული გმირი,

ქაჯეთის ციხეს შორიდან უილაჯოდ შეჰყურებს და ნესტანის წერილს ელოდება. იგი მეგობრებს ეულად დაუგდიათ, მიუტოვებიათ; ქაჯებს კი თვალშეუდგამი ციხე უფრო გაუმაგრებიათ, რომ კიდევ ერთხელ აღარ განმეორდეს მათი მარცხი და განადგურება:

დამტოვა ყველა მეგობარმა, არ გამოდგა მათი თათბირი,
დიდი ხანია, რაც ქაჯებმა შეგვნიშნეს და თვალს გვადევნებენ ...

ქაჯეთის ციხის აღების სასო და მისწრაფება დღეს აღარ არსებობს:

“ნესტანო, ჩემო ნესტანო,
ის რაინდი ნულარ გგონივარ,
ხვარაზმელთა დამარბეველი, ტანად სარო და პირად ვარდი,
ქაჯთა ქალაქის კარიბჭესთან მოხეტიალე მაწანწალა ვარ
უმეგობრო, უჯარო და უსამშობლო,
ნესტანო, ჩემო ნესტანო“ (1,150 -151).

ერთგვარი სკეპტიციზმი - დაეხმარება თუ არა ასმათი ტარიელს, გასდევს გივი გეგეჭკორის ლექსს წიგნი მიწერილი ასმათსა თანა პომის მკითხველთათვის ნაცნობი შინაარსის სხვაგვარად განვითარება, ლექსში ტრაგედიის მომასწავებელია, ცუდი ნიშანია:

“ის მიდის დილის ნამით ნაბანი,
და აფრთხობს მძორზე დაფენილ ჭილყავს,
განა ჭენებით, ცხენი დაბალი
ანდა მაღალი შაირით მიჰყავს.
შენს იქით ვერსად ვერ წავა, დაჯექ
და ანუგეშე, გაწყვეტილ თასმას,
თუ დაუკერებ, დაანგრევს ქაჯეთს,
ხელს არ გაუწვდი ტარიელს, ასმათ?“ (1, 133)

ფატმანის გაორებული პიროვნება დღეს პოეტთა ფანტაზიას კიდევ უფრო ამძაფრებს, შემოქმედთა წარმოსახვას ახალ ასპარეზს აძლევს; და საინტერესო იქნებოდა თვით პომის პერსონაჟები როგორ დამოკიდებულებას გაამყდვენდნენ ვაჭართა ხათუნის მიმართ. პოეტი მ. ჯოლბორდი ლექსში თინათინის წერილი ფატმანს ამდაგვარ შეფასების ვარიანტს გვთავაზობს:

“ღიახ, აქ ცივა საშინელი ქვენა ქარია,
მთვარეს ლაქები გაუჩნდა ისევ,

გეშინოდეს, მკვდრები დგებიან, შენს დღეებს იფარებენ სახეზე,

გაყვითლებული შეადნები წუთისოფლის მოწყენილობას...
 მერე რა, მოკლე სხეული გაქვს,
 მაინც მიძიეა შენი თეძოები სამოთხისათვის
 იქ ხომ ერთფეროვან სიმშვიდეს მღერიან
 შენ შენს შეილებს დაჭამ კბილებით, ეს ჩემი სასჯელია...
 დაიმაღე....“ (3,83)

პოეტურ რუსთველიანაში რუსთაველის პიროვნების ეკლესიის ზოგიერთი მაღალი იერარქიის წარმომადგენლის მიერ დევნისა და აუგად მოხსენიების საწუხარც აისახება. პოეტ დავით შემოქმედელის ლექსში ტიმოთე გაბაშვილის მიერ რუსთაველის უარყოფით კონტექსტში მოხსენიება, ბოროტებადაა მიჩნეული. პოეტი რუსთაველის მტრებს აიგივებს ქართველი ერის მტრებთან:

“ტიმოთე ბატონო, თენდება, ბინდდება,
 კარებთან ხარხარებს მტერი,
 ქართველი კაცი, რომ მტრად მოგეკიდება,
 ქართველი კაცი რომ ქართულ სულს დაწიხლავს,
 ქართველი კაცი რომ გვერდით ვერ აგიტანს,
 საფლავშიც ზეიმით ჩაგფლავს და ჩაგიტანს
 მაშინ ილუპება ერი!“ (1, 153)

პოეტურ რუსთველოლოგიაში გამორჩეული ლექსია ზურაბ გორგილაძის - ორი რუსთაველი. ამ ლექსში პოეტი ქართული ხასიათის, რუსთველის დროიდან შემორჩენილ, უარყოფითი თვისებების, ჯერ კიდევ ისტორიულად დაუძლეველი სატკივართაა გულგანგმირული - ორი რუსთაველი ხომ ქართული შურისა და მტრობის მენტალობის გამო, ერთმანეთს დაღუპავს; ახალი დაპირისპირება კი კინკლაობის საბაბად იქცევა, თაობებს რომ ტკივილად გაჰყვება:

“მტერი მოდიოდა, მტერი მოდიოდა,
 ყოვლით და ყოველი მხრიდან,
 იგი მეორე შოთა რუსთაველი
 პირველს ძიძგნიდა და თხრიდა.
 უცებ გამედვიძა შიშის სასთუმალზე
 ცრემლის ცხელი კონა დავდე,
 ღმერთმა დავგიფაროს, ღმერთმა საქართველოს
 ორი რუსთაველი ჰყავდეს“ (1,141)

იგივე საფიქრალი მსჭვალავს მიხეილ ქვლივიძის ლექსს რუსთველი:

“დიდი რამ იყო სწორედ ამიტომ
არვინ იწამა, არვინ დაინდო,
ო, არვინ... რადგან შეავიწრობა
თავისი თანამემამულენი“ (1,107).

“ვეფხისტყაოსნის“ გეოგრაფია, ეს არა მხოლოდ ადგილ-მდებარეობის უბრალო აღწერა-დახასიათებაა, ეს არის პოეტური ფანტაზიით, ქართული სიტყვის ესთეტიკური ძალმოსილებით შექმნილი სახელწოდებები. გავიხსენოთ შოთა ჩანტლაძის ლექსი გულანშარო:

“გულანშარო, გულანშარო, - სამეფოო ვაჭართა,
ყველა ქალმა ჩაიარა, ნესტანი კი არ ჩანდა...
...გულანშაროს ეწვიაო ანგელოსი ყარიბი,
მეფის კარზე მიიყვანეს, მეფისავე, ბრძანებით“ (1, 111).

პოემის მთავარი სიმბოლო - „ვეფხი“, თანამედროვე ქართულ პოეზიაში განსაკუთრებული მიმართვის საგანია. მოვუსმინოთ ანზორ აბულაშვილს:

“ეს რა სასწაულ ცდუნებას ვენდე
ემამ მიბიძგა, სწორედ, ათასმა
და ერთი წამით ლექსში გავბედე
მაგ ელვა -ტანზე ხელის გადასმა.
გაჰკვესა მღვრიე თვალების ცეცხლმა
თითქოსდა მსხვერპლი თვისი დაჰკვლია
და, ჰა, ამ მდულარ აგვისტოს ზეცას
ელვად ნახტომი შენი გაჰკვრია“ (1,128).

თანამედროვე ქართულ პოეზიაში ერთი საინტერესო ვითარება იკვეთება - ესაა რუსთაველისა და თავად მისი გმირების გათანამედროვეებისა და ჩვენი ქვეყნის ჩვეულებრივ მოქალაქეებად წარმოდგენის მცდელობა. მოვუსმინოთ ვახტანგ ჯავახიძეს:

“რეკავს, რეკავს ტარიელის მობილური რეკავს,
რეკავს, ნაპერწკლები სცვივა ფირუზისფერ ეკრანს,
უცნაური ხმით გაივსო სახლი, ანუ ქვაბი,
სმენად იქცნენ ხეები და კლდეები და ქვები.
...სოფლის გაღმა გააბიჯა - უცხო მდინარესთან,
ცოტა გვიან გადმორეკეთ, ქალბატონო ნესტან“ (1,131).

პოეტი ზ. თვარაძე რუსთაველს წარმოგვიდგენს როგორც გაზეთის, ჟურნალის რედაქციაში სტუმრად მოსულ პოეტს, რო-

მელსაც გაცვეთილი პიჯაკი აცვია, მჭმუნვარეა, ხელში კი საქა-
ლაღდე უჭირავს, რომელშიც უძვირფასესი ხელნაწერები უდევს.
დამხვდურნი შოთას მეგობრულად ეგებებიან, სიტყვებით: დაჯე,
შოთიკო, გვითხარი რამე . პოეტის გაუცხოვება დღევანდელი
ყოფის მიმართ ლექსში ასეა გამოხატული:

“მე აქ რა მინდა?! - გაიფიქრა მოულოდნელად -

მე აქ რა მინდა? ამ ქვეყანაში?!...

შეძრწუნებულმა მიმოიხედა

და თვალწინ ისევ ისე დაუდგა:

მე აქ რა მინდა, საქართველოში,

რისთვის ძვირფასო, რისთვის ნუგეშო?!

ჭიქას დასწვდა და ყავა გაჰკრა,

მოუკიდა ჩამქრალ სიგარეტს

და თავის ხელნაწერს დაასო თვალი“... (1,161)

ასეთია ერთი თვალის გადავლებით თანამედროვე ქართულ
პოეზიაში ვეფხისტყაოსნის შესახებ პოეტურად გადმოცემული
განწყობილებანი. ერთი უნდა ითქვას, რომ ხშირად პოეტურ
სტრიქონებში აირეკლება ცნობილი რუსთველოლოგების მიერ
მიკვლეული ფაქტები და შეხედულებანი და გაზიარებულია
რუსთველოლოგთა მიერ გამოთქმული დასკვნებიც.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ყოველ ქართველში შენი გენია 2012: „ყოველ ქართველში
შენი გენია“, წიგნი ეძღვნება ვახტანგ VI -ის მიერ “ვეფ-
ხისტყაოსნის“ პირველი ბეჭდური გამოცემიდან 300 წლის
იუბილეს. რუსთაველის საზოგადოება, თბ. 2012 წ.;

შათირიშვილი 2002 - შათირიშვილი ზ., რუსთაველის რე-
ცეფცია ქართულ კულტურაში და გალაკტიონის მესიანის-
ტური ნარატივი, რუსთველოლოგია №2, თბ. 2002 წ. გვ.
266-303;

ჯოლბორდი 2016 - ჯოლბორდი მ., მელანი, ქუთაისი, 2016
წ.

OMAR GVENETADZE

Akaki Tsereteli State University

‘Poetic Rustveliana’ (II)

Summary

All the issues discussed in the Georgian poetry have been considered to be of great importance by contemporary Rustvelology - whether it is the subject of the author, the theme of the ending of the poem, the feature of the artistic imagination, the attitude towards language, creative freedom or the other. From this point of view, the article suggests the discussion of the poetry by I. Noneshvili, N. Kilasonia, M. Kvlividze, N. Bartaia, A. Kalandadze, A. Getsadze, M. Jolbord, d. Creator, Z. Gorgiladze, Sh. Chantladze, A. Abulashvili, V. Javakhadze, Z. Tvaradze